Розорили чвари княжі
стародавній стольний Київ.
Навіть князь тепер не хоче
проживати в Київ-граді.
Ось тому-то князь Данило
тут поставив воєводу,—
він у місті й краї всьому
другий рік уже при владі.

Це був муж — Дмитро на ймення —
рослий, дужий, гарний вельми.
І в обличчі, і в статурі —
простота і величавість.
То дарма, ідо на кольчугу
борода, мов іній, пада:
борода — то знак змужніння,
сивизна — то іде не старість!

Всім щасливий воєвода —
Мирославою-жоною,
дочками, двома синами
і здоров'ям, як ведеться.
Та не має він два роки
ні спочинку, ні спокою:
йде зі сходу плем'я дике,
що татарами зоветься.

Вже Рязань і Володимир,
вже Чернігів, Переяслав,
сотні міст, містечок, селищ
зруйнував Батий до краю.
Тож усі кияни дружно
лагодять фортечні стіни —

забивають гострі палі,
зруб землею засипають.

Зброярі кують шоломи,
і мечі, й списи, і лати,—
трудяться навпереміну
від світанку до світанку.
І встигає воєвода
пильним оком всюди глянуть:
чи пораду дать невмілим,
чи недбалим — прочуханку.

Все, здається, наготові,
щоб зустріти силу вражу.
Тільки чом же воєводу
чорні думи обступили?
Чом на серці в нього тяжко,
чом на серці так тривожно,
мов наліг важенний камінь
і гнітить його щосили?

Бо Дмитрові-воєводі,
більш ніж будь-кому, відомо,
що Батий веде на Київ
триста тисяч багатурів[1].
А у нього — кілька тисяч
всього жителів у місті.
Чи ж достатньо їх для того,
щоб татар відбити з турів?

Бо Дмитрові-воєводі,
більш ніж будь-кому, відомо,
що вчинила в нашім краї
княжа заздрість і недбалість.
То князівські люті чвари

повалили ту державу,
що відома на півсвіту
і що Київською звалась...

І стоїть він, древній Київ,
сам на сам із воротами,
бо князівства підупаді
всяк собі живуть, як знають,
бо ні Суздаль, ні Чернігів,
ні Рязань, ні Володимир
незчисленними полками
стін його не підпирають.

І сумує воєвода
уночі, коли на місто
налягає грізна тиша
сивим холодом-туманом.
Думу думає тривожну,
ніби хоче прозирнути
у майбутнє невідоме —
що несе воно киянам?..

* * *

Мов сарана, із галасом
іде орда Батиєва,—
покрила степ засніжений
від Канева до Києва.

Попереду, мов привиди,
гарцюють дикі вершники.
То багатури-витязі,
що всюди скачуть першими.

У кожушинах дублених,
у малахаях заячих,
женуть вони до Києва,
весь виднокіл займаючи.

А там, позаду,— сунуться
улуси[2], ніби хмарища.
Де пройдуть, там лишаються
одні смердючі згарища.

Скриплять вози немазані,
верблюди йдуть нав'ючені,
Жінки в кибитках[3] лаються,
бредуть раби примучені.

І все те дике юрмище
раптово зупинилося —
на пагорбах, над Либіддю,
ген-ген отаборилося.

Батий промчався вихором
засніженою кручею,
спинив коня гарячого
над прірвою кипучою.

Кінь дибки став над урвищем,
на круп аж присідаючи.
Хан хижо усміхається,
на Київ поглядаючи.

Так ось який він!..
Стінами
обнесений високими,

від поля відгороджений
ровами преглибокими!

Там — храми білокамінні!
Хрести блищать золочені!
Будинки пишні висяться,
різьбою оторочені!

Там — золота у скотницях![4]
Запасів зброї в гридницях![5]
Один удар — і все оте
в його руках опиниться!

— Раба! — повів бровою лиш.
Нукери[6] враз — мов згинули.
За мить раба-киянина
до ніг Батию кинули.

У ланцюги закований,
знесилений від голоду,
стоїть той раб обідраний,
аж труситься від холоду.

І так на Київ дивиться,
мов з рідними вітається,
від горя чи від радості
сльозами обливається.
Лише обличчя світиться
і радістю і вродою.
— Киянин?
— Так.
— Як звешся ти?
— Михайлом Воєводою.
— Твій батько — бек[7] у Києві?

— Атож, мій батько — тисяцький.
— Дмитро?
— Дмитро... А нащо вам?
— Ха-ха, ха-ха! Дивись який!..

Давно потрапив у полон?
— Сімнадцять літ звершилося.
— На Калці?[8]
— Так.
— Ого, давно!
— Судьбою так судилося!
— На волю хочеться?
— Авжеж!
— Умов отця піддатися —
і будеш в Києві своїм
свободою втішатися!

Скажи: "Хто здасться — тим життя!
Хто вчинить опір — смерть тому!"
Я знищу всіх без каяття,
поб'ю в бою упертому!
Якщо ж відмовиться отець
по-доброму скоритися,
то знай — прийшов тобі кінець
на білий світ дивитися!

* * *

У Києві на сполох
забили гучно дзвони.
З усіх усюд простують
озброєні загони.

За ними — городяни,
гуртом і поодинці,—
зі стін глядять тривожно
на полчища ординців.

Ні балачок, ні жартів,—
лиш чути брязкіт зброї
та голос воєводи
із брами Золотої.

"Городяни, вставайте —
і старий, і малий!
Городяни, вставайте
за наш Київ святий!

Бо настала година,
коли мусимо ми,
як єдина родина,
дружно стати грудьми!

За вітчизну кохану,
за великий наш край,
станьмо мужньо, кияни,
рідне місто, вставай!"

І він обняв за плечі
своїх коханих дочок —
Малушку-сміхотушку,
рум'яний колобочок,

і мовчазну Любаву,
красуню синьооку,
немов очеретинку,
тендітну та високу...

А поряд з ними — хлопці,
мов два дубки зелені,
в мережених кольчугах
схилилися до нені.

Обидва русочубі,
обидва — сіроокі,
обом — бува ж на світі! —
по дев'ятнадцять років.

Лиш у Петра — правиця,
міцна, як патериця,
а Йван — лівшею вдався...
Ото і вся різниця.

Їх мати обіймає,
до серця пригортає,
непрохану сльозину
з очей своїх роняє...

* * *

А в полі, ген у полі,
по либедській долині,
гривасті мчаться коні,
мов ночі горобині.

Кудрявець, яр Хрещатий,
Поділ до Оболоні
затоплюють кошлаті
прудкі татарські коні.

Весь Київ охопили —
навкіл стіною стали.

— Кху-кху! Кху-кху! — щосили
татари закричали.

Аж стіни затремтіли
від громового крику.
Кияни остовпіли,
уздрівши силу дику.

І серце не в одного
від жаху захололо.
І тут купець Стонога
ступив на забороло.[9]

Він шапку зняв,— розгладив
чуприну пелехату
і слово до громади
таке почав казати:

"Миряни, подивіться,
яка в Батия сила!
Вже не одну столицю,
немов чума, скосила!

Чи ж ми того невіру
зуміємо відбити?
А чи не ліпше миру
у хана попросити?"

І заронив той купчик
надію препогану.

— А й справді, може, лучче
піддатися нам хану?

Бо краще — у підданство,
аніж петля на шию!
Іди, Стоного, в ханство —
та поклонись Батию!

І випустили з міста
значні мужі Стоногу.
Покрила тьма імлиста
його бридку дорогу...

* * *

— Посольство йде! Посольство йде! —
кияни стримано гудуть.
І справді — двоє із орди
до Золотих воріт ідуть.

Один — татарин-багатур,
а другий — раб закований,
простоволосий, у рам'ї,
принижений, згорьований.

Підводить очі голубі —
на Київ пильно дивиться.
Чого ж лице його в журбі —
аж міниться, аж кривиться?

До Золотих воріт припав,
мов до порога отчого,—
і обнімав, і цілував
прекрасний витвір зодчого.

А потім руки підніма,
зчорнілі, закривавлені,

до Мирослави і Дмитра —
до їхніх серць направлені.

— Матусю! Тату! — загукав.—
Це я... ваш син улюблений...
Той, що на Калці погибав
постріляний, порубаний!..

Тут Мирослава на стіні
метнулась, як пташиночка.
— Михасю! Любий! Синку мій!
Знедолена кровиночка!

І заніміли — мати й син —
одне супроти одного.
Дмитро німує... Всі мовчать...
Не чути слова жодного.

Стоять дві долі — мати й син.
В очах — любов, і мука — в них.
Стоять — мов двієчко пташин,
злим кібчиком застуканих.

— Мамо!
— Синочку! — зойкнула мати.
Й руки простерла, щоб обійняти.

— Як ти там вижив? Що тя тримало?
В рабстві не легко, знаю, бувало!

— Важко, ой, важко, матінко-пташко,—
ні розказати, ні передати...

Тільки й тримали душу у тілі
сни про матусині рученьки білі,

спогад про батьківські очі ласкаві,
думи про ваші болі криваві...

А друга причина — моя батьківщина,
що звала-манила до себе, як сина!

Мріяв — хмариною перелетіти,
із батьківщиною погомоніти!

Мріяв — побачити Київ на горах,
проліски сині в диких ізворах!

Щедро вдихнути пахощі глиці,
громом гукнути із Щекавиці!

Променем світлим вийти з туману —
впасти краплиною в землю кохану!..

Ці дві любові в люту годину
в світі тримали мене від загину...

* * *

— Ну, базікати тут досить!
Побалакали — та й годі!
А тепер — повідай, рабе,
слово ханське воєводі!

Це Товрул, нукер Батиїв,
так гарикнув, мов одкраяв,

і штовхнув болюче луком,
ще й собакою налаяв.

Тут озвався воєвода:
— Що ж — кажи, мій сину любий!
Тож чого Батий бажає —
чи підкорення чи згуби?

Бо думки у нас є різні:
перша — битись до загину,
друга — здатися без бою
та й піти у рабство, сину!

— Хан Батий,— невільник мовив,—
повелів усім сказати,
що коли життя вам миле,
то повинні Київ здати!

Та не вірте хану, люди!
Я. в походах надивився,
як він з тими, що здалися,
ніби хижий звір повівся!

Від Аралу до Славути,
де пройшов Батий з ордою,
тільки трупи, трупи, трупи
він полишив за собою!

Він велів не обминати
ні старого, ні малого —
всіх рубати, всіх забрати,
не жаліючи нікого!

Ось тепер і вибирайте
із задачі непростої:
чи піддатися — й загинуть,
а чи битись — як герої!

Тут гукнув Товрул шалено:
— Що говориш, рабе клятий?
За такі слова зухвалі
мало смертю покарати!

І шаблюкою зненацька
рубонув його щосили.
Бризки крові, мов рубіни,
сніг під брамою зросили.

І упав невільник мертвий
на очах всього народу,
молоде життя віддавши
за вітчизну, за свободу...

Жахно зойкнули кияни
на високім заборолі.
А нападники-татари
звеселилися у полі.

Та в ту ж мить із надворітні
просвистів аркан з петлею —
й ошелешений убивця
загойдався над землею

Дужі руки воєводи
і синів його вхопили
й потягли батира вгору,
хоч пручався він щосили.

— От ми вибір і зробили? —
мовив тисяцький киянам.—
Не словами, а мечами
говоритимемо з ханом!

— Не словами, а мечами! —
загукали дружно вої.—
Швиргонімо геть убивцю
вниз із брами Золотої!

— Ні,— промовив воєвода,—
ми — не звірі-супостати!
Тільки в чесному двобої
я хотів би відомщати!

Дайте зброю багатуру —
хай на прю[10] зі мною стане!
Хай побачить хан татарський
нашу відповідь, кияни!

Подали меча Товрулу...
Той схопив — і замахнувся,
у смертельному двобої
з воєводою зітнувся.

Стало тихо враз на стінах.
І в орді настала тиша.
Сам Батий в сідлі заклякнув,
що, здавалося, й не дише.

Іскри бризнули довкола —
задзвеніла ясно криця.
Ніби вихор, налетіла
багатурова правиця.

Та Дмитро, мов дуб могутній,
ні на крок не відступає,—
всі Товрулові удари
спритно витязь відбиває.

Потім сам пішов у наступ,
влучно вибравши хвилину.
— Ти підступно вбив Михайла,—
тож і сам згинь, вражий сину!

І рука його зненацька
так безжально кресонула,
що навпіл мечем двосічним
розпанахала Товрула!

І упав батир із муру —
простягнувся під стіною.
— Так ми,— мовив воєвода,—
говоритимем з ордою!

Хай всі згинемо у битві,
хай помремо, та в могилу
ми прихопимо з собою
немалу і вражу силу!

Тож — хай буде так, як буде,
як судила доля люта,—
краще смерть, аніж неволя,
краще смерть, ніж рабські пута!

* * *

— Кху-кху, кху-кху! — ревнули
скажено багатури,

почавши перший приступ
в грудневий день похмурий.

До стін міських посунули
з машинами-пороками[11],
з таранами-гойдницями,
з драбинами високими.

Метнули із пороків
важкі камінні брили,
дубовими таранами
у брами загатили.

І тисячі нападників
із луками за спинами,
з шаблями та із списами
полізли вверх драбинами.

І почалася січа
вгорі, на заборолі.
Ударили мечами
кияни ясночолі.

Драбини ті підважили
та разом з багатурами,
що лізли, лементуючи,
додолу геть пожбурили.

Там кров лилася ріками —
аж стіни стали бурими.
Весь рів міський заповнили
кияни багатурами!

І тільки ніч похмура,
простерти чорні крила,
отой бенкет кривавий
нарешті припинила.

Та не спинила стогону
поранених, придушених,
не приглушила гомону
двох станів розворушених.

А на світанку знову
в холодну рань імлисту
татари-багатури
розпочинають приступ.

Із яру із Хрещатого
на Лядську браму двинули.
На стіни лізли натовпом —
і падали, і гинули.

Батий звелів пороки
поставити від яру —
і стіни, й брама Лядська
здригнули від удару.

Отак днів десять гупали,
і день і ніч ломилися,—
і хоч лягали трупами,
але свого добилися.

Шматок стіни нарешті
розсипався на порох.
У той пролом широкий,
мов повінь, хлинув ворог.

Із ревом, шумом, тупотом,
із покликами дикими
в пролом татари купами
вриваються великими.

От-от затоплять місто,
зрівняють із землею...
Та їм — Дмитро назустріч
з дружиною своєю.

Шолом та панцир золотом
на витязі виблискують.
Мечем важким, як молотом,
він б'є — аж іскри бризкають!

Сини обабіч нього:
той — зліва, другий — справа.
Розвіялась на вітрі
чуприна в них русява.

А з ними вої-ратники
навалом навалилися.
Здригнулися нападники —
пріч з валу покотилися.

Батий — гладкий, одутлий —
в сідлі...
А біля нього —
в ошийнику, мов псище,
дрижить купець Стонога.

В хламиду загортається —
в брудну татарську драночку...

— То хто? — Батий питається.
— То воєвода, ханочку!

— Ага, так ось який він,
сміливець той завзятий!..
Ойє, повеліваю —
живцем його узяти!

Татари миттю ринули
оравою кипучою —
і падали, і гинули
на стінах смертю злючою.

Та інші сунуть знову,
сніг місячи зчорнілий.
Тріщать щити і списи,
летять роями стріли.

Свистять мечі та келепи[12]
над головами дикими —
і репаються черепи,
і кров тече сторіками!..

Та раптом воєвода
схитнувся — і ні звуку:
сліпа стріла татарська
прошила праву руку.

І випав меч з руки його.
Хтось вигукнув: — О горе нам! —
Смертельний Жах над Києвом
повиснув чорним вороном.

Тепер уже кияни
помалу відступають,
а капосні татари
все дужче насідають.

— Ойє, ойє, живцем беріть! —
хан рикнув поторочею.
Нукери, ніби цербери[13],
Дмитра й синів оточують.

От-от кільце затиснуть
і схоплять воєводу,—
один поміж ногами
прошилився зісподу.

Та воєвода з силою
стрілу притьмом висмикує,
схопив меча — і лівою
нападника проштрикує!

І йде вперед — могутній
сивобородий витязь,
за Київ злотоглавий
до смерті ладен битись.

Його сини підтримали,
і мечники — навколо їх.
І знов мечі загримали
по багатурських головах.

І знов кияни дружно
татар назад потисли.—
та так, що вид Батиїв
зробився кислий-кислий...

Так з досвіту й до вечора
під стінами високими
тривала колотнеча та
і кров текла потоками.

І тільки серед ночі
кияни відступили.
Татари вслід за ними
рвонулися щосили.

До церкви Десятинної
несуться, поспішаючи,
від лютості звіриної
всім голови стинаючи.

Та що це?.. Де взялася
нова стіна висока!
І яма перед нею
широка та глибока!

То, поки щедро воїни
нападників скородили,
Жінки і діти вал новий
позад старого зводили.

І знову багатури
на стіни вперто лізуть,
та, вражені мечами,
знов падають донизу.

Батий лютує, казиться,
що сходить кров'ю стан його,
однак військам наказує,
щоб бились до останнього!

* * *

Гаснуть зорі на світанні,
блякнуть київські заграви.
З-за туману сонце сходить —
провіщає день кривавий.

На майдані — воєвода
в золотім своїм шоломі.
Коло нього — жінка, діти
заніміли, нерухомі.

Всі вслухаються тривожно
у важкі глухі удари.
Як горожа? Здержить натиск?
Чи проб'ють її татари?

Бо на стінах оборонців
зовсім рідко, зовсім мало:
за тривалий час облоги
половини їх не стало.

Та в серцях бринить надія,
хоч маленька — півнадії,
що утримається місто,
не загине древній Київ.

Тільки чом же воєвода
не такий, яким був завше?
Чом стоїть сумний, врочистий,
до дітей своїх припавши?

Щось він знає, відчуває,
що сльоза росить повіки?

Чом до всіх так припадає,
мов прощається навіки?

Обнялася, вся родина —
заніміла у мовчанні.
Сходить сонце з-за туману —
гаснуть зорі на світанні...

* * *

То не громи-громовища,
то не вітри-вітровища,
то орди йдуть Батиєві
на Київ, мов страховища.

Дзвенять мечами ратники
на стінах, кров'ю зрошених,
як слід гостей частуючи
некликаних, непрошених.

Однак татари юрмищем
на вал новий здираються —
на одного киянина
по троє накидаються.

Бузи понапивалися —
і сунуть, п'яні, з реготом...
І тане сила київська,
мов сніг під вітром-леготом.

Дмитрові вої-ратники
той натиск ледве стримують,—
вже їхні списи й келепи
все рідше й рідше гримають.

"О горе нам, о горе нам!" —
Жінки й старі жахаються,
до церкви Десятинної
з малечею ховаються.

Набилось так — і в вівтарі,
на сходах, і на клиросі,
що стіни раптом рухнули —
живими привалили всіх...

Дмитро, блідий, знекровлений,
щосили б'ється з ворогом.
Сини і доньки слідують
за кожним отчим порухом.

І Мирослава сміливо
допомагає мужеві:
зняла щита черленого
з руки його недужої.

І ним Дмитра заслонює,
удари відбиваючи,
на доньок і синів своїх
зі страхом поглядаючи...

Круг них маленька горсточка
захисників лишилася,
що з відчаєм приречених
із ворогами билася.

Батий слідкує здалеку
за мужнім воєводою.
— Ойє, хто схопить витязя,
той буде з нагородою!

І тисячі нападників
до воєводи ринули,—
пустили стріли лучники,
батири списи кинули.

І впали мужні воїни,
немов дуби підсічені,
лягли на землю київську
не мічені, не лічені.

Живими лиш зосталися
Малуша із Любавою
та Йван, що б'ється лівою,
й Петро, що б'ється правою.

Стоять сини, як велети,
обабіч батька й матінки —
січуть нукерські панцири
і багатурські ватянки.

А доньки, вправні лучниці,
руками ніжнобілими
із самострілів київських
кладуть батирів стрілами.

— Стріляйте їх! Стріляйте їх! —
Батий здаля вигукує
і перший сам із ханського
золоченого лука б'є.

Неначе хмара буряна
знялася над батирами —
так сипонули стрілами,
і списами, й сокирами.

І впали... впали мертвими
Малуша із Любавою,
Іван, що бився лівою,
й Петро, що бився правою...

Над ними мати вклякнула
посеред поля ратного.
Дмитро завмер — і випустив
з руки меча булатного.

На нього враз накинулись —
вхопили, заарканили,
скрутили навіть руку ту,
яку стрілою ранили.

І от він серед Києва,
напівживий, заюшений,
нещасним полоненіком
тепер стояти змушений.

Навколо — стогін ранених,
повсюди — трупи й згарища.
Там бродять завойовники,
немов криваві марища.

Та враз вони завмерли всі
в поклоні шанобливому:
Батий вступив до Києва
на огиреві сивому.

Під'їхав... Серед вулиці
із почтом зупиняється.
Побіля нього псом брудним
Стонога-раб тиняється.

Дмитрові каже здалеку:
— Вклонися хану — й житимеш!..
Служив ти досі князеві,
тепер — йому служитимеш!

— Гей, песе!.. Перед ворогом
я не зігнуся ободом! —
І в вічі хану дивиться
Дмитро сміливим поглядом.

Батий сидить, мов статуя,
на воєводу щулиться.
Кругом — руїни київські,
забиті трупом вулиці.

— Ойє, Дмитро?
— Атож, Дмитро.
— Ну, от — наш спір і скінчений.
Для вас — поразкою... Для нас —
звитягою увінчаний!

— О ні, спір тільки розпочавсь!
— Ха-ха! Яким же побитом?
Я гордий Київ розчавив,
розвіяв з димом-копотом!
— Ти справді Київ повалив...
Хай ще сто міст повалиться...
Та знай, що має два кінці
судьби примхлива палиця!..
— Боги зі мною!
— Поки що!
— Довіку!
— Хто це відає!
Не завжди той вечеряє,
хто вранці смачно снідає!

— Від океану Східного[14]
до моря Присмеркового[15]

ніхто й ніщо не стримає
коня мого солового!
— Твій кінь розкішний,— слів нема!
Але й таке трапляється,
що навіть якнайкращий кінь,
буває, спотикається!

Від подиву і лютості
нукери аж здригнулися —
на речника сміливого
шаблями замахнулися.

Та їх спинила піднята
пухка рука Батиєва.
— Ойє, верніть меча йому
та випустіть із Києва!

Заради сили й мужності
нехай життям втішається,
в моїм довічній величі
нехай переконається!

Нехай іде — і дивиться,
як я міста топтатиму,
як кінськими копитами
землю потрясатиму!..

* * *

Важко глянув воєвода
на страшні руїни міста,

на своїх синів і дочок,
що лягли за рідну землю.

І, спираючись рукою
на плече своїй дружині,
вийшов з брами Золотої
в біле поле каламутне.

Відійшли вони за Либідь,
стали — глянули на Київ.
Там життя зосталось їхнє,
їхнє щастя, їхня радість...

Впала мати серед поля
у бур'ян, покритий снігом,—
білі руки заломила,
болем серця закричала:

— Сини мої — лебедики,
доньки любі — голубоньки,
навіщо ж вас постріляно
і шаблями порубано!

Плаче мати серед степу,
у сухім холоднім зіллі...
Дим над Києвом димиться,
сонце красне заступивши.

Б'ється мати, ніби чайка,
об сувору мерзлу землю.
— Сини мої — лебедики!
Доньки любі — голубоньки!

* * *

Спорожнів, збезлюднів Київ,
мертвий став, як домовина.
Тільки іноді із лісу
забігають вовчі зграї.

Тільки в пустках і руїнах
стогне, скиглить хуртовина
та Софія бовваніє
на похмурім небокраї.

І ніхто з людей до міста
у снігах не топче стежки.
Хто живий лишився — в нетрі,
у глухі ліси забрався.

Та й кому потрібні трупи
та зчорнілі головешки?
Всяк у хижках, у печерах
від загибелі ховався.

Лиш напровесні,
як рястом
Подніпров'я заквітчалось,
на Софії дзвін зненацька
міддю гримнув голосною.

З тої миті він щоранку,
лиш на світ благословлялось,
над полями, над лісами
вдалину котивсь луною.

За Дніпро — аж на Посулля,
за Ірпінь — аж на Полісся,

за Десну — в бори дрімучі
звуки дзвона долітали.

І виходили із сховищ
на поляни, на узлісся
всі, хто чудом врятувався
від татарської навали.

— Хто там дзвонить?
Хто там дзвонить? —
перешіптувались люди.

— Може, то сама Софія?
— А чи вітер на дзвіниці? —
І пливли чутки всілякі —
неймовірні — звідусюди,

— Домовик?
— Чи волхв?
— Чи дідько?
— А можливо, просто — птиці?

Згодом вістка вірогідна
прокотилася землею,
й поговір той недоладний
сам собою припинився.

То Дмитро вернувся в Київ
із дружиною своєю
і в сплюндрованому місті
над горою поселився.

Він щодня у дзвони
дзвонить —

всіх живих киян скликає
до розореного міста,
щоб життя там відновити.

Він щодня у дзвони
дзвонить,
мов усіх повідомляє,
що прадавній красень Київ
жив,
живе
і буде жити!

Він підніметься з руїни,
він із попелу постане,
в боротьбі здобуде право
на життя і на свободу.

Ти хотів його згубити,
та відродиться він, хане,
й вічно буде пам'ятати —
прославляти воєводу!

[1] Б а г а т у р, або батир — богатир, витязь.

[2] Улус — табір кочовиків.

[3] К и б и т к а — віз кочовиків з халабудою.

[4] С к о т н и ц я — скарбниця.

[5] Г р и д н и ц я — помешкання в князівському будинку для воїнів-дружинників.

[6] Н у к е р — дружинник ханської гвардії.

[7] Б е к — поміщик, воєвода.

[8] К а л к а — річка в Донецькій області, на берегах якої татари уперше в 1223 р. розбили дружини руських князів.

[9] З а б о р о л о — міська стіна.

[10] П р я — двобій, поєдинок.

[11] П о р о к и — стінобитні машини.

[12] К е л е п — зброя (палиця, сходка на молоток).

[13] Ц е р б е р — у древньогрецькій міфології — триголовий пес, ідо охороняє вхід до підземного царства.

[14] Східний океан — Тихий океан.

[15] Присмеркове море — Атлантичний океан.